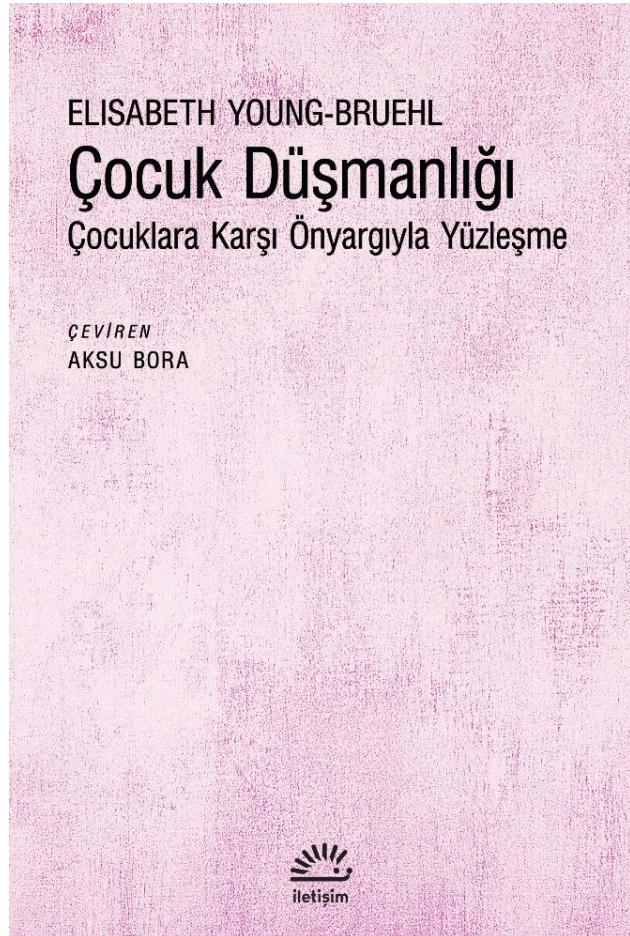

Bir Öğretmenin *Çocuk Düşmanlığı*¹ Kitabıyla Diyalogu

*Zeynep Alica*²

Çocukların şiddetin, mahkemele-
rin, güvencesiz çalışmanın bir
tarafı haline geldiği ülkemizde,
bir eğitimci olarak olan biteni
anlamaya çalışırken Elisabeth
Young-Bruehl'in Aksu Bora
çevirisiyle yayınlanan *Çocuk
Düşmanlığı: Çocuklara Karşı
Önyargıyla Yüzleşme* kitabı,
başlığıyla beni kendine çekti. Son
birkaç yılda daha da dönüşen
öğrencilerimi, özellikle de 9.
Sınıfları, öğretmenler odasında
konuşurken, yargılayan sesler
arasında kendi sesimi duymaya
başlamak da beni kitaba çeken bir
diğer etkendi. Bildiğimiz okulun,
çoğu zaman güvenle kurmaya
alıştığımız öğretmen öğrenci
ilişkisinin bir alt üst oluş
yaşadığına dair deneyimlerime
son birkaç yılda öğrenci
davranışları konusundaki şika-
yetlerim daha fazla ekleniyordu.
Bu kitabın başlığı ise bu dönemde
çocuklar / ergenler açısından

¹ *Çocuk Düşmanlığı: Çocuklara Karşı Önyargıyla Yüzleşme* kitabı 2021 yılında İletişim Yayınları tarafından basılmıştır.

² alicazeynep@gmail.com

neler olup bittiğine dair daha açık sorular sormanın zamanı geldiğini fısıldıyor gibiydi.

Öncelikle yazar hakkında kısa bir bilgi notu düşmek gerekiyor. Elisabeth Young Bruehl, New York Columbia Üniversitesi Psikoanalitik Eğitim ve Araştırma Merkezi'nde terapist ve öğretim üyesi. Kitapta anlatılara başvururken terapist deneyimlerinden fazlasıyla yararlanmış. Sanıyorum bir terapist olarak dinlediği travmatik yaşam deneyimleri çocukların yaşadıklarının adını koyma konusundaki çabasının en temel sebebini oluşturuyor.

Yazar kitabın giriş bölümünde çocuk düşmanlığı kavramının anlamı üzerinde duruyor ve kendisini bu kavramı ortaya çıkarmaya yönelten bağlamı açarak giriş bölümünü çerçevesiyor. Ardından altı ayrı bölümde çocuk düşmanlığını kapsamlı bir şekilde ele alıyor. Kitabın yedinci bölümünde özellikle eğitimle ilişkilendirerek çocuk düşmanlığını sonlandırmanın nasıl mümkün olabileceğine dair öneriler ve somut çalışmalara yer veriyor. Kitabın sonunda bir de bibliyografik deneme bölümü var. Bibliyografik deneme içinde her bir bölüm için detaylı olarak konu hakkında yapılmış başka çalışmalara güncel tartışma ve araştırmalara referanslar veriyor.

Elisabeth Young-Bruehl girişte kavramı açıklarken ilk olarak çarpıcı bir veri ile ABD'de çocukların yüz yüze olduğu büyük kapatılmaya dikkatimizi çekiyor. ABD'nin "dünyadaki bütün uluslardan daha yüksek sayıda çocuğunu hapsedtiği"ni (s. 10) ve bu gerçeğin Amerikan toplumunun çocuklara karşı köklü, sınıfsal dayanaklara sahip, sistematik önyargısının en çarpıcı kanıtlarından biri olduğunu vurgulayarak çocuk düşmanlığı kavramını öne sürüyor. Böylelikle okuru, çocukları antisosyal olarak damgalamanın, hapse atmanın, hayatın kıyısına itmenin maliyeti ekseninde dönen kısır tartışmaların ötesine taşıyarak gündelik yaşamda çocuklara yönelik davranışlarımızdan çocuk karşıtı sosyal politikalara kadar geniş bir çerçevede çocuk düşmanlığının nasıl karşılıkları olduğu üzerine düşünmeye çağırıyor. Çocuk düşmanlığı kavramı cinsiyetçilik, yaşa dayalı ayrımcılık gibi kavramların ortaya çıkış ve kapsayıcılığından esinle ortaya çıkmış, çocukların kendileri adına konuşmalarının önünü açmaya çalışan kapsamlı bir bakış açısı ve duruş öneriyor.

Bu kavram öğretmenler odasında öğrencilere dair konuşurken arkasına takıldığım az düşünülmüş yargılara karşı bir bakış geliştirebilmek için bana da bir çıpa sundu doğrusu. 14-17 yaş arası öğrencilere, bu çerçevede belli bir yaş grubuna, onların öğretmenleri olarak bir dizi davranışı iliştiyoruz, diye düşünmeye başladım daha kitabın ilk bölümünü okurken. Yapılması gereken işler, belli aralıkta yetiştirilmesi gereken dersler, hazırlanması ve okunması gereken sınavlar ve okul hayhuyunda koşuştururken öğrencilerimize yeterince sağlıklı bir gözle bakabiliyor muyuz? Bir sınıfa düşen 40 öğrencinin, bir okula düşen 1300 öğrencinin bir okul gününde ve koca bir eğitim yılı süresince yaşayacağı ve yaşatacağı sorunları derinlemesine ele almak yerine önyargılara dayalı

değerlendirmeler yaparak günü kurtarmak mı çoğu zaman yaptığımız, diye sormadan edemedim daha ilk sayfalardan itibaren.

Yazar, çocuklara dönük önyargının ABD ve Batı dünyası ekseninde kısa bir tarihini vermeye çalışırken çocuk düşmanlığı kavramının yapıtaşlarını da ortaya koyuyor. Hemen ardından çocuk hakları mücadelesinin kısa bir tarihini paylaşıyor ve kitabın hedef kitlesini de şöyle tarifliyor: “Bu kitap, çocuklar üzerindeki baskılarla savaşılan herkes için bir çalışma taslağı olarak yazıldı- çocuklara yönelik baskıyı önyargının bir sonucu olarak görenler için olduğu kadar, görmeyenler için de” (s. 24). Yazarın en esaslı hedefi burada yapılan kavramsal analizleri dilbilim, edebiyat, politik teori ve psikanaliz temelli terapi gibi farklı alanların sunduklarıyla birleştirerek çocuk düşmanlığıyla neden ve nasıl mücadele edilmesi gerektiğine dair bir manifesto ortaya çıkarabilmek.

Young-Bruehl kitabın birinci bölümünde çocuklara karşı önyargının anatomisini detaylı biçimde çözümlemeye girişiyor. Bu bölümde eşitsizlik ve ayrımcılıktan mağdur olan öznelerin kendi dilini bulma mücadelesi verdikleri ırkçılıkla mücadele, cinsiyetçilikle mücadele gibi sahalardan farklı olarak çocukların kendi adlarına konuşamadıklarını, kendi yaşadıklarının adını koyma gücüne sahip olmadıklarını vurguluyor. Yaşadığının ne olduğunun adını koyabilmek için benzer deneyimi yaşayanların yan yana gelmesi, birlikte düşünmesi, birlikte yol alması gerekir. Toplumsal mücadeleler tarihi örneklerle bize bunu söyler. Söz konusu çocuklar olduğunda toplumun çoğunlukla en kırılgan, öznelikten en uzağa konumlandırılmış, güçsüz kesiminden söz ediyoruz. Yazar bu durumu şöyle vurguluyor: “Çocuk düşmanlığını fark etmek için gereken anahtar kayıp: Yani, çocukları bütün dünyada bir *hedef grup* olarak görme fikri. Hedef grup, üyelerinin bazı ayırt edici özellikleri ya da ortak şartlar taşıdığı bir gruptur; bu ayırt edici özellikler ve şartlar, hedef gruba karşı önyargılara dayanak olarak kullanılır, sıklıkla da çarpıtılır” (s. 26). Çocuklar bir hedef grup olarak düşünüldüğünde ayrımcılığa uğrayan tüm diğer grupları, kadınları, siyahları, LGBTİ+ları, farklı etnik grupları içerir: Kız çocukları, siyah çocuklar, LGBTİ+ çocuklar ve farklı etnik gruplardan çocuklar olarak hem çocukluktan hem kimliklerinden kaynaklanan ayrımcılıkların kesişiminde hayatı deneyimlerler. Çocuk düşmanlığı, farklı ayrımcılık biçimlerine istismarın çeşitli boyutları, türlü önyargı, kalıp yargı ve stereotipleştirmeler eklendiğinde, çoğu zaman fark etmediğimiz, doğal kabul edip rasyonelleştirebildiğimiz davranışlarla kendisini gösterir. Young-Bruehl’in vurguladığı üzere “Zamanlar üstü bir inci” olan “kızını dövmeyen dizini döver” gibi sözlerde çocukların fiziksel ve zihinsel olarak dizginlenmesi gereken vahşi varlıklar, hayvanlar olarak kurgulandığı bir kültürün içinden çocuklara bakarız.

Kitabın birinci bölümünde önyargı üretilen çeşitli toplumsal kesimlere dair örneklerle tartışmayı derinleştiren yazar, konuyu ergenlere karşı önyargıya getirdiğinde son yıllarda Türkiye’de olanlara dair de çok açık paralellikler kendini göstermeye başlıyor: “1980’ler Amerika’sında, bu takıntılı, ayıklamacı ve bertaraf edici önyargı, ergenlere yöneldi. Gençler okula silah götüren, her gün araba

yarıştıran, uyuşturucu kullanan, terörist örgütlere katılan, genel olarak zıvanadan çıkmış bir grup olarak tarif edildiler” (s. 39). Ne kadar tanıdık değil mi? Sistemin geldiği tıkanmayı, yoksulluğun yol açtığı çıksızlığı, eğitim sisteminin yol açtığı derin ayrışmayı görünür kılmak ve bunlar üzerine kapsamlı politik müdahalelerde bulunmayı tartışmak ve harekete geçmek yerine kendi adına konuşamayan bir hedef kitleyi sorunun sebebi olarak tartışmak. Soruna anlamlı bir şekilde müdahale edememekten doğan toplumsal krizi, belli bir gruba yöneltmek ve sorumluluğu onlara yüklemek...

Yazar tarihsel bir biçimde çocuklara karşı önyargıyı örnekleyerek ilerledikten sonra bu önyargının işleyişini analiz edebilmek için sonraki bölümlerde bakışını aile ve devlet arasındaki ilişkiye çevirir ve şu soruyu sorar: “Ana babalar neden çocuklarına karşı hale gelirler?” (s. 59). Bu soruya verilen yanıtların kuramsal bir haritasını, kötü muamele görmüş ve kendisine kötü davranan yetişkinlerin motivasyonlarına ilişkin anlayışını ifade etmeyi psikanalizle öğrenen bir çocuğu, Anna’yı anlatarak yapar. Yazar, Anna’nın hikâyesi üzerinden çocuk düşmanlığının farklı formlarını, çocuk istismarını ve ihmalini kapsamlı biçimde ele alır.

Anna’nın hikâyesini okurken öğretmenliğim süresince karşılaştığım, bazen hikâyelerini kendilerinden dinlediğim başka başka çocukların ve ergenlerin yüzleri geldi gözümün önüne. Sık sık kitabı bir kenara bırakıp derin nefesler almaya çalıştım. Bir çocuğun veya ergenin nelerle çevrili olduğunu, olabildiğini düşündüm. Bu düşünelere haberler eşlik etti. Mesela Altındağ’da bir okulda çalışırken hikâyesini bana anlatan, tarikat yurduna anne babası tarafından “ahlakı daha iyi olur” diye emanet edilen sepsessiz kız öğrencimin sınıfıyla kapanmayan mesafesi; başka bir okulda annesi evi terk etmiş, babasının yanında kendisinden küçük erkek kardeşiyle yaşayan, evde yaşlılarına göre çok fazla sorumluluk almanın yanı sıra babasının annesine olan öfkesini de taşımak zorunda kalan, okulda da bir türlü “ehlileşmeyen” bir başka kız öğrenci; annesiyle yaşayan ve onun sınırlı çevresiyle, bakışı ve hayata dair penceresiyle sosyalliği sınırlandırılmış, kendisini bilgisayar oyunlarına kaptırmış, yaşlılarıyla sosyalleşmeyi beceremeyen bir başka ergen. Sıralı sıralı yüzlere yaklaşık iki yıl önce bir parkta bir yetişkinle tartışan ve onun ölümüne neden olduğu söylenen, hala hapiste olan bir başka erkek öğrencim eklendi. Anna’nın yanına Ayşeler, Aliler, çocuklar ve ergenler şaşıracak izlediğim bir kolaylıkla sıralandı. Yetişkinler olarak kendimizin de kaybolduğu ve ama bizim yarattığımız karmaşa içinde kaybolan, hırpalanan, savrulan, hata yapan çocuklar ve gençler bu kişiler. Ayrı ayrı hikâyeleri var. Onların hikâyelerini dinleyen, tanık olan yetişkinlerin bir kısmı öğretmenler. Biz bu yaşam öykülerine tanıklık ederken bir grup mağdur, bir suçlu stereotipi mi oluşturuyoruz onları dinledikçe ve böylelikle bu kişileri özneleştirmek, çözüme çaba harcamak yerine bu sorunu belli gruplara, ergenliğe özgü özelliklere mi indirgiyoruz? Yoksa bir toplumsal krizin, sistem kaynaklı çözülmenin farklı resimleri olarak görüp onların seslerinden ilham alan, giderek onların dâhil olduğu ve kendi sözlerini ifade ettiği çözümleri geliştirme çabasına mı girişiyoruz?

Kitabın doğurduğu sorulardan tekrar kitaba dönersek; dördüncü bölümde yazar, çocuk istismarının politikleştirilmesi üzerinde duruyor. Konu üzerine yapılan psikolojik ve hukuksal metinlerde uzun yıllar boyunca çocuklar sessiz, görülmeyen mağdurlar olarak ele alınmış. Yazar bu algının dönüşümünü de örneklerle ortaya koyuyor. Yasal düzenlemelerde, örneğin cinsel istismarın mağduru çocukların anlatılarının merkeze alınması konusundaki mücadelelerin yarattığı dönüşümün hikâyesini bu alana dair iyiye gidişin göstergeleri olarak ele alıyor.

Beşinci bölüm çocuk istismarı ve ihmali alanındaki araştırmacılar ve özellikle feminist araştırmacıların yükselen muhafazakâr itirazlara rağmen ilerleyen çalışmalarına ve bu alandaki bakışın genişlemesine odaklanıyor. Öte yandan muhafazakârlar ve eleştirel tutum alan araştırmacılar ve uygulayıcılar arasında süregiden bu çatışma hali canlı bir dönüşüm ve tartışma sahası olmayı sürdürüyor: “Çocukların cinsel tacizi, Amerika’da ulusun gerçekliğe ve hakikate ilişkin ortak duyusunu, hatta yurttaşlar arasındaki eşitliğe dair mutabakatı tehdit eden bir kültürel iç savaşın merkezi cephesi haline geldi” (s. 183).

Yazar altıncı bölümde çocuk düşmanlığının aile içindeki formlarını belli başlıklar altında örnek anlatılarla sunuyor. Kitap boyunca anlattıklarını sıkça karşılaştığımız önyargı türlerini deneyimlemiş hastalarıyla yaptığı açılış seanslarına dayanarak örnekliyor. Yine neredeyse her başlıkta çeşit çeşit öğrenci aklıma düşüyor: İstenmeyen çocuklar, rol oynayan çocuklar, ana babalarının egolarına hizmet eden çocuklar, Bu anlatıları okurken çalıştığı okullarda dede ve ninelerine terk edilmiş, çatışmalı boşanmalarda güvenli bir dünya zemininden uzağa düşmüş öğrencileri düşünüyor insan ister istemez.

Bu kitap örgüsüyle ve gayretiyle okurla bir zihinsel diyalog içinde ilerliyor. Bir öğretmen okur olarak beni öğretmenliğim içindeki gözlem ve deneyimlerime doğru özdeşünümsel bir yolculuğa çıkarıyor. Yorucu olduğu kadar öğretici olduğunu söyleyebilirim bu yolculuğun. Kitabın bir kısmını okurken öğrencilerimle birlikte bir Erasmus projesi ile yurt dışında bir gençlik kampındaydık. Almanya’nın üç farklı kentinden, Belçika’nın iki ayrı bölgesinden gelmiş her biri 6 ila 8 kişilik gruplardan oluşmuş toplamda 60’a yakın ergenle bir kent çiftliğinde birlikte atölyelere katıldık ve kendimiz de onlar için atölyeler düzenledik. Örneğin bir çalışmaya katılmak istemediklerinde ya da yapmaları gereken işlerden geri durduklarında sorumluluktan kaynaklanan öğretmen gerilimim üzerinde daha yapıcı düşünmem neden oldu kitap. Hemen davranışımı dönüştürdüğümü söyleyemem ama hatalarımla yüzleşmem için bir yol açtı. Bu yaş grubuna dönük ezberimle mi davranıyorum yoksa başka bir yol ve dil kurmak için daha fazla çaba mı gerekli bu adımı atarken diye sürekli düşünürken buldum kendimi.

Beni kitaba çeken sorulara da bu noktada son bir kez dönmek isterim. Bu sorulara ve sorunlara bakışım da kitap ne gibi açılımlar yaptı? İlk olarak öğrenciler değişti.

Çünkü öğrenciler hep değişir, sorunlar zamana göre değişir, çeşitlenir. Bizim durumumuzda ise küresel ölçekte süregiden bir alt üst oluş çağının kendi dünyalarımıza yansımalarıyla boğuşuyoruz. Tıpkı belirsizliğin hâkim olduğu bu çağın içine doğmuş ve orada gençliğe doğru yürüyen çocuklar ve ergenler gibi. Yoksulluk, çok boyutlu krizler ve içinde bulunduğumuz yüzyılın dönüşümü okulun kapısının dışında kalmaz, kalmıyor. Her olası çatlaktan öğrencilerimizle ve bizimle, her zihinden içeri süzülüyor. Ve bu gerçekleri göz ardı ederek kendi kitabıyla ilerlemeye çalışan sistem çuvallıyor. Öğretmenler olarak bizler de elimizdeki ve zihnimizdeki araçlarla bu krizlerle baş etmekte gerçekten zorlanıyoruz ve zorlanacağız. Çocukları/ergenleri belli kalıplara indirgeyerek eski, bildik kategorilerimizle bu zoru aşmamız çok mümkün görünmüyor. Okulun örgütlenme biçimi ve öğretmenler olarak bizim burada konumlandırıldığımız yer; çocukları birbirinden ayıran ve yargılayan, eğitimi neredeyse sadece ölçmeye indirgeyen, sıralayan, davranışlarını yönetilebilir kategorilere sokan bir mekanizma olarak nasıl işliyor ve/veya işlemiyor? Böylesi bir işleyiş içinde çocukların/ergenlerin kendi sorularını ve sorunlarını dillendirmesini sağlamak, hayatın özneleri olmaları kendi şartlarımız içinde nasıl ve ne derece mümkün olabilir?

Elisabeth Young-Bruehl kitabın son bölümünde manifestosunun uygulanışı için iyimser bir son öneriyor. Çocuk düşmanlığına, konuya dair farkındalığın yükselmesiyle, bu konuya dair kapsamlı bir eğitimle son verilebilir ancak diyor. BM, UNESCO, Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kurumların düzenlediği programlar ve çıkarılan yasaların çözüme dair birer iyimserlik kaynağı olarak sunulduğu bu bölümde çocuk düşmanlığının kapkara örneklerinin neredeyse her gün yaşandığı ülkemiz ve birinci dünyanın dışında kalan dünyanın %99'u için uzak ve fazla görünen bir iyimserlik. Bu olasılıkların ve yasal düzenlemelerin varlığı yine de ve her şeye rağmen elbette ki yaşamsal ve kıymetli. Ancak dergimizin bu sayısındaki dosyada da ifade edildiği gibi, çocukların yaşadıkları derin ayrımcılık ve sistem kaynaklı sorunları daha kapsamlı biçimde ele almak gerekir. Yetişkinlerin de çocuklar gibi sermaye düzeninin içinde var olduklarını, çocuklarla ilgili kararlarını ve eylemlerini bu bağlamın şekillendirdiğini unutmamak şart. "Dolayısıyla mesele, çocuklar ile yetişkinler arasındaki doğal bir karşıtlık değil, kapitalist toplumsal formasyonun her iki grubu da kuşatan ve yeniden üreten sömürü ve tahakküm ilişkileridir." Buna karşı verilecek mücadele de yukarıda adı geçen küresel örgütlerin kararları ve adımları ile sınırlı olamaz. Eleştirel pedagoji, öğretmenlerin ve öğrencilerin, gençlerin ve çocukların hep birlikte yaşadığımız sorunlara dair bilinç geliştirebilmelerinin yolunu sorgulayıcı araçlar sunarak açar. Eşitlikçi bir mücadeleyi öğretmenler ve öğrenciler olarak, yetişkinler ve ergenler/çocuklarla birlikte yürütmek, bu çabanın kendisi, uzağı yakın edecek en büyük ihtimallerin esas kaynağı.

Bu sorular ve öneriler kitabın eşliğinde ortaya çıktı. Bakalım sizin kitapla yolculuğunuz nasıl geçecek? İyi okumalar.